

Науково-дослідна робота проводилася в дитячому дошкільному закладі № 13 м. Енергодара Запорізької області в групах старшого дошкільного віку. Нами була організована наступна дослідницька робота: дошкільнятам пропонували низку запитань, які стимулювали їхні висловлювання-міркування:

1. Яке твоє найулюбленіше свято? Поясни, будь ласка, чому?
2. З ким ти товаришуєш? Чому ти вважаєш його (її) справжнім товаришем?
3. Яка казка тобі найбільше подобається? Поясни, будь ласка, чому?

Середній обсяг висловлювань старших дошкільників на перші два запитання становив 7-8 слів. Наприклад: “Мій найкращий товариш Сашко”. – “Чому Сашко твій найкращий товариш?” – “Він ділиться своїми іграшками”.

Але у відповідях на запитання “Яка казка тобі найбільше подобається? Чому?” кількість слів зростає до 12-14. Це пояснюється тим, що дітям набагато легше навести приклади з улюбленої казки, тобто переказати її фабулу. Наприклад: “Моя улюблена казка “Малюк і Карлсон”, тому що Карлсон добрий, веселий бешкетник, він врятував Малюка від фрекен Бок, бо вона дуже злюща...”

Таким чином, можемо дійти **висновку**, що дітям старшого дошкільного віку набагато легше навести приклади, цитати зі знайомого їм тексту казки чи оповідання, ніж самостійно встановлювати логічні зв'язки з власне набутого досвіду.

Отже, наші спостереження за сформованими до початку навчання в школі мовленнєвими навичками показали, що діти здатні будувати міркування на інтуїтивному рівні, навіть без спеціально організованого навчання.

Вихователь має повсякчас створювати умови, за яких у дитини виникає потреба висловитися: організовувати колективні розмови, бесіди з невеликими групами дітей. Темою розмов можуть бути цікаві події з особистого досвіду оповідача або різноманітні уявні ситуації.

Щоб активізувати мовленнєво-мислительну діяльність дитини, вихователь повинен уміти ненав'язливо підказати тему, проблему, можливий розвиток подій. Дорослий мусить підтримувати найменшу дитячу ініціативу, ставлячи навідні, уточнювальні запитання, демонструючи своє зацікавлення, створюючи ігрові ситуації. Дитині дуже потрібний певний рівень розвитку мовленнєво-мислительної діяльності, оскільки вона забезпечує їй повноцінну життєдіяльність, а відтак сприяє розвитку її життєвої компетентності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 1999.
2. Калмикова Л., Харченко Н. Психолінгвістичні й лінгвометодичні підходи до змісту формування у першокласників мовленнєвих умінь і навичок міркувати // Дошкільне виховання. – К.: 2003. – № 5-6.
3. Лаврентьева Г. Готовність дитини до школи: складові успішного навчання // Дошкільне виховання. – К.: 2000. – № 9. – С. 3-5.

УДК 371.036

Чепела І.І.

КУЛЬТУРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ПРОБЛЕМА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Розбудова та прискорення соціально-економічного розвитку суспільства вимагають якісної зміни вищої школи, радикального оновлення структури, форм і методів функціонування, інтенсифікації навчально-виховного процесу. Розвиток у національному і світовому контекстах обумовлює зміни в освіті. Світ на початку ХХІ ст. не просто змінюється, його змінність перетворила константу історичного процесу. В міру актуалізації

цих процесів та пов'язаного з ними переходу до нових науково-інформаційних технологій відбувається зміна самої парадигми людського прогресу. Його сутністю і основним виміром стає розвиток особистості, власне людський розвиток.

Отже, сфера освіти, а саме виховний процес, що найбільшою мірою визначають рівень розвитку людини, стають загальнонаціональним пріоритетом. Перед вищою школою стоять завдання підвищити рівень виховної роботи, зробити все для того, щоб студенти повною мірою відповідали політичним і загальнокультурним критеріям сьогодення.

Тому метою дослідження є розкриття саморозвитку особистості студента як громадянина, дослідника, охоронця культури; необхідності стимулювання творчої здатності його можливостей як свідомого виробника культурної спадщини. Це має стати передумовою забезпечення різноманітності культуротворчої діяльності як процесу і умови самореалізації особистості.

Для розуміння місця культуротворення у процесі особистісної самореалізації у ньому необхідно виділити ціннісний аспект. Світ кожної людини завжди несе в собі відбиток її ставлення до різних явищ, предметів – до всього, що потрапляє в поле її зору. Світ цінностей і ціннісних орієнтацій складний і різноманітний, який знайшов своє висвітлення у різних аспектах у роботах багатьох науковців: філософсько-методологічному – Василенко В., Дрогобицький О. та ін.; соціальному – Здравомислов П., Ядов В. та ін.; психологічному – Ананьев Б., Бех І., Виготський Л., Леонтьєв Д. та ін.; педагогічному – Бутенко В., Сухомлинський В., Макаренко А. та ін.

Цінності виконують у суспільстві інтегративну функцію. На їхній основі особистість здійснює життєві вибори, орієнтуючись на їхню соціальну визнанність та важливість. Для особистості цінності виконують роль внутрішнього інтегратора, навколо якого концентруються і в якому втілюються її потреби та інтереси. Для суспільства система цінностей виступає внутрішнім стрижнем культури. Таким чином, йдеться про двоєдину основу системи цінностей, яка водночас існує як в індивіді, так і в суспільстві як соціокультурній системі [1: 628-630]. Ці системи існують і функціонують самостійно на рівні особистості і суспільства, в то ж час утворюючи певну єдність. Особистісна система цінностей ґрунтується на цінностях, які є пріоритетними у даному суспільстві, останні ж, у свою чергу, акумулюють і відбивають нові напрями у виборі на індивідуальному рівні певних цілей та засобів їхнього досягнення.

Визначені цінності відносно різних напрямів на рівні суспільства і на рівні особистості функціонують у великій кількості. Так, до системи соціальних цінностей належать різноманітні культурні, політичних, духовні цінності. Проте системоутворюючих цінностей, які виступають основними регуляторами суспільного і особистісного життя, не так вже й багато.

Якщо розглядати цю проблему з внутрішньо-психологічного боку, беручи цінності у співвідношенні із потребами, то можна обійтися і значно меншою кількістю. Відомо, що людина постійно чогось прагне, на зміну задоволеним бажанням постійно приходять нові. Щоб структурувати це поле бажань, А.Маслоу запропонував розглядати систему людських потреб-цінностей у вигляді ієрархії за ступенем їхньої особистісної важливості:

- фізіологічні потреби;
- потреби в безпеці;
- потреби в любові і прихильності;
- потреби у визнанні та оцінці;
- потреби в самоактуалізації – реалізації здібностей і талантів [4].

За умови задоволення фізіологічних потреб і відчуття захищеності домінуючого характеру набувають соціальні потреби, до яких належать потреби у спілкуванні з іншими людьми, у дружбі, любові. Цінність таких речей, як добрі стосунки з оточуючими, прагнення кохати і бути коханим, дуже велика, забезпечує концентрацію зусиль у цьому напрямку доти, поки ці потреби не будуть задоволені.

Відповідно ієрархії потреб вище за рангом соціалізаційні потреби, задоволення яких пов'язане із засвоєнням цінностей, норм і зразків поведінки, що є соціально-схваленими у суспільстві.

За Маслоу А. ядром особистісних потреб виступають потреби в самоактуалізації, з якими народжується людина і які вона може реалізувати в певних умовах. Однак, ці потреби в самоактуалізації задовольняються лише за умов задоволення інших потреб і передусім фізіологічних. Потреба у самореалізації – це бажання максимально себе розкрити, реалізувати свої можливості, прагнення до саморозвитку, творчості. На цьому рівні людина намагається досягти смисложиттєвих цінностей.

Необхідно зазначити, що концепція А.Маслоу є, за своїм змістом, індивідуально-психологічною самореалізаційною теорією. Однак, людина формує свої ціннісні пріоритети не тільки за внутрішньо-психологічною логікою, а й враховуючи соціальні фактори, які суттєвим чином впливають на взаємопереходи потреб до вищого рівня. Ці зміни відбуваються як на особистісному рівні, так і навіть на рівні суспільства.

Вирізняють традиційні цінності, які зберігаються і відтворюють ті норми і цілі життя, що давно склалися в тому чи іншому суспільстві, і сучасні цінності, які зорієнтовані на новачі та прогрес. Підкреслюємо, що розрізнення цінностей відбувається в межах конкретного соціокультурного середовища.

Крім цього, існують так звані загальнолюдські цінності, які входять до систем цінностей як традиційних, так і сучасних суспільств. Вони виступають ефективними регуляторами людської поведінки та вчинків. Ці цінності певною мірою центрують навколо себе інші ціннісні орієнтири, структуруючи суспільні цінності, тому звертання до них актуально у сучасному українському суспільстві.

За умов сучасних соціальних перебудов соціалізація молоді ускладнюється труднощами, що виникають внаслідок переоцінки традицій, норм і цінностей, які обумовлюють існування суперечливих тенденцій у свідомості і поведінці сучасної молоді. У результаті чого в молодіжному середовищі одночасно існує багато груп різних моделей самореалізації.

Вивчаючи ці зміни, дослідники виділяють групи студентської молоді з різними моделями самореалізації, які базуються на системах цінностей з різними системоутворюючими компонентами.

1. Група з центральною цінністю виступала з бажанням “досягти успіху в суспільстві”. Серед інструментальних цінностей при цьому домінує “налагодження потрібних зв'язків”.
2. Група з домінуючим прагненням “бути корисним людям”. Центроутворюючою при цьому була не просто цінність досягнення, а цінність поваги й авторитету серед людей.
3. Група з пріоритетом на цінність особистісного комфорту, бажання діставати задоволення від життя, добре проводити вільний час, створювати комфортні житлові умови і т.ін.
4. Група так званих нігілістів, для яких провідні цінності полягали в боротьбі і свободі вибору, небажані вписуватись у формальні організації і визнанні “неформальності” як вельми значущі цінності.
5. Гедоністична модель самореалізації, системоутворюючою цінністю якої виступала насолода життям, намагання жити, уникаючи серйозних проблем.
6. Група з позицією досягнення. Ті, хто її дотримується, визначали себе як “ділову людину, яка в будь-яких ситуаціях може досягти життєвих цілей”.
7. “Комп'ютерно-технічна” група, представники якої віддають перевагу цінності “новизни”, їх приваблює динамізм перетворень сучасного світу.
8. Група з моделлю життєвої орієнтації, яка зосереджується навколо цінностей прекрасного, мистецтва, сприйняття явищ передусім з естетичного боку [3: 155-157].

Зважаючи на це, ми наголошуємо на актуальності дії останньої групи тому, що спілкування з природою, розуміння її краси й довершеності, прагнення злитися з нею, відчути себе її часткою дає потужний стимул духовного і фізичного вдосконалення людини. Та окрім краси, що дається людині в різних явищах природи, існує краса, яку дає людині людина через мистецтво. Мистецтво нерозривно пов'язане з красою, оскільки має на меті внести в людське життя частку краси, гармонії, що існує в природі.

Культурний світ набуває таких нових ознак, яких у світі живої природи ніколи не було до появи людини. Проблема змісту визначальна у культуротворенні, адже культура не тільки музей чи архів, а й простір людських дій і прагнень, що живуть у людині у плодах її діяльності. Водночас людина живе в культурі і становить з нею єдину цілісність [2: 60].

Отже, пізнати та засвоїти природу – значить оволодіти і внутрішньою природою самого суб'єкта, на що здібна лише людина. Ця здібність обумовлена тим, що вона поєднує в собі внутрішні прагнення та творчі потенції, які у процесі становлення особистості самоорганізуються. Особистість – це людина, яка вступає у діяльність тоді, коли відбувається узгодженість прагнень та творчих потенцій. У діяльності особистість реалізує лише ті прагнення, які відповідають її творчим здібностям. Цей процес є результативним і приводить до утворення соціокультурних цінностей. З огляду на викладене, можна зазначити, що в основі культуротворчої діяльності людини лежить потреба в реалізації прагнень, які формуються під впливом творчих потенцій особистості, а саме потреба в самореалізації.

Культуротворча діяльність здійснюється як діяльність опредмечування – розпредмечування, є соціально значуща й орієнтована – виступає як самореалізація і, водночас, саморозвиток людини в якості суб'єкта культурно-історичного процесу. При розпредмечуванні здійснюється перехід об'єктивного предмета із його власної сфери у сферу і форму людської культуротворчості, тобто перетворення предметних форм надбань культури у творчі сили індивіда. У цьому випадку культуротворча діяльність є фактором самореалізації особистості у двох формах. При опредмечуванні здійснюється перетворення і перехід особистісних сил і здібностей і їх втілення у предмет, який виступає власною культурною цінністю. За цих умов культуротворча діяльність є предметом самореалізації особистості.

Враховуючи вище викладене, можна зазначити, що за певних обставин культуротворчість виступає як пізнання та осмислення спадщини культурних цінностей, за інших – як особистісна творчість, що динамічно розвивається, набуваючи досконалих форм.

Визначаючи самореалізацію особистості у процесі культуротворчої діяльності, під час якого здійснюється засвоєння культурних цінностей, відбувається і її соціалізація, яка триває протягом всього життя. Та занурюючись у світ культури, людина набуває залежності від існуючих норм і, з метою збереження своєї індивідуальності, прагне створити свої власні культурні цінності, які можуть мати значення як на особистісному рівні, так і суспільному.

Під дією специфічних соціальних факторів народжуються самостійні культурні системи, які розвиваються із узвичаєних норм універсальних для певної епохи до оновлення форм, аж до новітнього синтезу успадкованих культурних комплексів суспільств, породжуючи нові системи – з новим змістом, з новими завданнями і функціями.

Отже, можна зазначити, що

– головне завдання культуротворчої діяльності у процесі розвитку особистості ми вбачаємо в тому, щоб навчити студентську молодь підвищувати якість культуротворчих процесів заради майбутнього засобами активної творчої участі самої ж молоді, під час якої відбувається самореалізація її особистості. Одним з пріоритетних шляхів здійснення культуротворчості є безпосереднє індивідуалізоване спілкування з культурними цінностями спадщини і цінностями сучасного суспільства;

– ціннісні пріоритети можуть базуватися на різних підґрунттях, визначаючи різні типи ціннісних орієнтацій. Їх зміни певним чином пов'язані із змінами у суспільстві;

– культуротворчість, з одного боку, є результатом культурної спадщини суспільства, і, з іншого – виступає рушійною силою розвитку особистості і водночас суспільства в цілому.

Культуротворча діяльність у процесі виховання, як один з ефективних шляхів саморозвитку особистості і прискорення його самовизначення та самореалізації, потребує подальшого вивчення особливостей реалізації в студентському середовищі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вебер М. Избранные произведения. – М., 1990. – С. 628 – 630.
2. Донець З. Формування компетентнісної культуротворчої позиції громадянина ХХІ століття засобами нової дисципліни – “Інтегроване культурознавство” / Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис. – № 4 (14). – 2004. – С.56-61.
3. Мистецтво життєтворчості: Наук.-метод. посібник: У 2 ч. / Ред. рада: В.М. Доній, Г.М. Несен, Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков та ін. – К. – 1997. – Ч.1: Теорія і технологія життєтворчості. – 392 с.
4. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применения). – СПб: Питер Ком, 1998. – 608 с.

УДК 37.013:504.062

Юркова Т.Ф.

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ПРИРОДИ

Проблема формування людини, здатної дотримуватися розумного ставлення у спілкуванні з оточуючою її природою, у взаємодії з природним середовищем розглядається в умовах сьогодення як одна з найбільш пріоритетних.

Як підкреслюється у “Концепції неперервної екологічної освіти та виховання в Україні”, “настав час виховувати молоде покоління не в згубній традиції якомога більше брати від природи, а іншому, притаманному українському народові гармонійному спілкуванні з природою, раціональному використанню та відтворенню її багатств, у психологічній готовності оберігати природні цінності всюди і завжди”.

Виховати цілісну особистість – це значить залучити підростаючу людину до світу людських цінностей, виробити у неї ціннісні основи ставлення до дійсності. Однією із головних складових цього ставлення є ставлення до природи. Як першооснова всього живого і неживого на землі, як цінність, природа не має аналогів, бо виступає детермінантою всіх інших людських цінностей, їх умовою. Цінності природи мають доленосне значення для суспільства і всіх його членів. Між тим, зазначає О.Сухомлинська, у градації цінностей екологічні цінності, цінності природи, навколишнього середовища, у якому ми живемо, займають мало не останнє місце. “Дотепер, – наголошує вона, – ми взагалі не звертали на них увагу, щедро розкидаючи навколо себе руйнівні, нищівні продукти своєї діяльності і в особистісному плані, і в соціальному” [4: 25]. І це в той час, коли всеохоплюючий і абсолютний характер цінностей природи апріорно вимагає від кожного послідовної і стійкої орієнтації на них. Тому проблема формування ціннісного ставлення дітей і молоді до природи розглядається психолого-педагогічною наукою як одна із найбільш пріоритетних. Специфіку екологічних орієнтирів людини щодо природи вчені (А.Захлебний, І.Суравегіна, О.Сидельковський, Г.Тарасенко) вбачають у їх універсальності, у тому, що “вони охоплюють властивості природи з точки зору не тільки практичної, утилітарної цінності, але й пізнавальної, естетичної, моральної, економічної” [6: 12].

Вагомою уявляється проблема взаємозв'язку природи і людини, представлена у працях Я.Коменського, Ж.-Ж.Руссо, Г.Песталоцці, Г.Сковороди, В.Сухомлинського, К.Ушинського. Стверджуючи необхідність встановлення гармонії у взаємостосунках людини і природи, вони пророчо попереджали про небезпеку, яку несе у собі нехтування законами природи.